

Аристова Н.А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ФИЛОЛОГОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация

Статья посвящена современной высшей профессиональной школе Украины и проблемам, касающимся профессиональной подготовки филологов в высших учебных заведениях Украины. Особенности профессиональной подготовки филологов в высших учебных заведениях Украины выявлены и проанализированы. Вероятные подходы для решения проблем предложены. В статье обсуждается современное состояние профессиональной подготовки филологов в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, высшее учебное заведение, процесс обучения, филологи, высшая профессиональная школа, научно-педагогический персонал, языковая компетентность.

УДК 378.14=161.2

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ

Дика Н.М.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Огарь Ю.В.

Гуманітарний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті висвітлюються особливості процесу формування самоосвітньої компетентності в учнів профільної школи під час вивчення синтаксису. Здійснено аналіз самоосвітньої діяльності як засобу формування самоосвітньої компетентності – здатності й готовності до самостійного виконання завдань на основі узагальнення знань з синтаксису в старшій школі. Подано методичний коментар для формування самоосвітньої компетентності в умовах модернізації освіти крізь призму системного, особистісно-орієнтованого, компетентісного підходів. Методичні аспекти проілюстровано різнорівневими завданнями і вправами.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня компетентність, профільна школа, синтаксис, компетентісний підхід.

Постановка проблеми. Перехід до інформаційно-технічного розвитку сучасного суспільства й становлення нової освітньої парадигми, яка характеризується перерозподілом акцентів з освітньої діяльності на самоосвітню акцентує увагу на необхідності набуття старшокласниками навичок самостійної практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвитку інтелектуальних можливостей, прагненні до самопізнання, саморозвитку, самоорганізації.

Головне завдання, що стоїть перед школою і кожним педагогом, – не тільки дати учневі належну і якісну освіту, а й навчити самостійно здобувати знання. Адже тільки ті знання, до яких учень прийшов через власний досвід, думку і діяльність, стають дійсно міцним його надбанням.

Сучасний учень повинен володіти такими якостями як активність, мобільність, вмінням планувати й організувати свою діяльність самостійно, з власної ініціативи, адекватно оцінювати якісний рівень результатів діяльності, визначати освітню траєкторію для досягнення соціально й особистісно важливих цілей. Для цього самоосвітню компетентність необхідно розуміти як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, необхідних для безперервного вдосконалення самостійної навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея самоосвітньої спрямованості процесу навчання є провідною в роботах українських та російських педагогів: В. Онищука, І. Підласого, В. Шаталова,

М. Гузика, С. Лисенкової, А. Громцевої, В. Вершиніна та ін. Проблеми активізації пізнавальної та самоосвітньої діяльності учнів розглядають у своїх працях дидактик М. Данилов, І. Лернер, М. Скаткін та інші.

Теоретичні засади навчання синтаксису розроблені такими вченими як: С. Бевзенко, О. Біляєв, В. Горяний, Н. Іваницька, К. Плиско, Р. Христіанінова та ін. Розробляються нестандартні підходи до вивчення синтаксису в профільних школах (О. Глазова, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, Ю. Кузнецов).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування самоосвітньої компетентності учнів старших класів профільної школи нині зумовлена протиріччями між потребами суспільства в освічених, грамотних спеціалістах і можливостями екстенсивного шляху розвитку освіти (збільшення кількості предметів, навчального навантаження, термінів навчання). Отже, сьогодні виникає необхідність в переосмисленні понять «самоосвіта» і «самоосвітня діяльність» в руслі компетентісного підходу, тому актуальним стає коригування сучасного шкільного освітнього процесу з метою розвитку самоосвітньої компетентності.

Мета статті. Метою статті є висвітлення особливостей формування самоосвітньої компетентності в учнів профільної школи під час вивчення синтаксису.

Виклад основного матеріалу. Організація самоосвіти, яка взаємодоповнює навчальний процес в

профільній школі, сприяє розкриттю індивідуальних здібностей і реалізації інтелектуального потенціалу старшокласників.

В педагогічних дослідженнях існують різні визначення самоосвіти як виду навчальної діяльності.

Ми розглядаємо самоосвітню діяльність як засіб формування компетентності – інтегративної якості особистості, яка характеризується здатністю й готовністю до виконання завдань на основі узагальнення знань з синтаксису в старшій школі.

Поняття «самоосвітня компетентність» використовується в освіті з 1970 року в США (Масачусетський університет) в загальному контексті запропонованому М. Хомським поняття «компетентія», яке застосовувалося до теорії мови, трансформаційної граматики.

Сьогодні активно впроваджується в освітню практику компетентісний підхід, який безпосередньо пов'язаний з методикою навчання української мови, зі змістом дидактичних і власне методичних принципів, які покладені в основу навчального процесу [4, 39].

Для розроблення ефективної методики формування самоосвітньої компетентності у процесі вивчення синтаксису необхідним є визначення психолого-педагогічних передумов. Використавши результати дослідження Д. Богоявленського, Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, М. Жинкіна, С. Жуйкова, Н. Менчинської, Г. Костюка та ін. відзначимо, що рівень розвитку пізнавальних інтересів та самоосвітньої діяльності насамперед залежить від сприймання, яке у старшокласників стає складним інтелектуальним процесом, самоспостереження стає підґрунтям для рефлексії молоді людини [7, с. 225].

Започатковане в підлітковому віці домінування довільної та логічної пам'яті, в юності досягає апогею. Так, при засвоєнні великого обсягу матеріалу юнаки використовують алгоритм роботи логічної пам'яті.

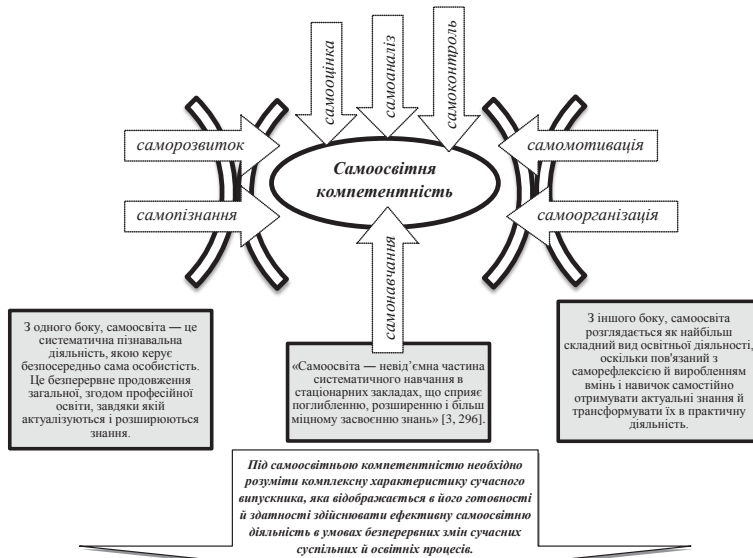

Рис. 1. Самоосвіта як вид педагогічної діяльності

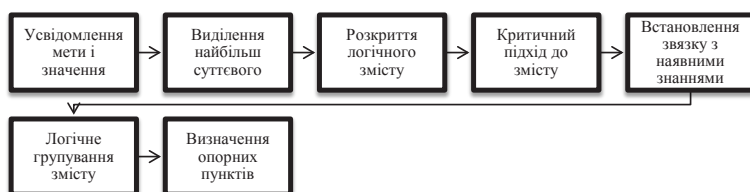

Рис. 2. Етапи роботи довільного запам'ятовування юнаків [7, с. 225]

Провідним стає стимулювання активного мислення в процесі виконання різномірних вправ, успішний результат яких пов'язаний з пізнавальною активністю й самостійністю учнів щодо пояснення, тлумачення й доведення мовних явищ, понять, зв'язків, закономірностей.

Зазначимо, що на сучасному етапі зміст навчання граматики залежить від типології навчальних закладів. В загальноосвітній школі переважає комунікативно-діяльнісний підхід (М. Вашуленко, С. Караман, О. Караман, М. Пентилюк, О. Горошкіна) до засвоєння синтаксису. У гімназіях і ліцеях гуманітарного профілю граматика вивчається поглиблено: розширюється понятійна база, залучаються історичні довідки про розвиток морфології та синтаксису.

Формування самоосвітньої компетентності в умовах модернізації освіти розглядається з позиції системного, особистісно-орієнтованого, компетентісного підходів.

Реалізація системного підходу дозволяє констатувати процес формування самоосвітньої компетентності як цілісну педагогічну систему, яка складається з сукупності організації освітнього процесу, визначення цілей, планування діяльності, регулювання й рефлексивного аналізу її результатів.

Щодо особистісно орієнтованого підходу, то він ґрунтується на основі загальнолюдських цінностей, суб'єкт-суб'єктній парадигмі, взаємодії учнів і зосереджується на:

– організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка базується на свободі у виборі форм і методів самоосвітньої діяльності;

– активності учня, його готовності до навчання, самоосвіти, вирішення проблемних вправ за рахунок рівноправних стосунків з учителем;

– забезпечення єдності зовнішніх (мотиви досягнення) і внутрішніх (пізнавальні) мотивів учнів; проектування самоосвітньої діяльності з урахуванням перспективних цілей самоосвіти;

– забезпечення умов для самооцінки, саморегуляції й самоактуалізації особистості учня [6, с. 78–79].

Компетентісний підхід – це підхід до освітнього процесу на базі компетентності, який пропонує насамперед реалізацію особистісних якостей учнів і висуває на перше місце не інформованість учня, а вміння вирішувати проблеми [1, 10].

Це сукупність загальних положень, що визначають логіку самоосвітньої діяльності, орієнтуються на формування у майбутніх студентів самоосвітньої компетентності.

Ефективність засвоєння лінгвістичної теорії певною мірою залежить від правильного добору методів, форм та засобів навчання.

В українській лінгводидактиці визначилися різні підходи до систематизації методологічного апарату. З акцентуємо увагу на особливостях системи навчання мови за М. Шкільником, яка формується на основі підходу до методів у ключі проблемного навчання. Як зазначає науковець, «проблемне навчання не лише не замінює інших методів, а навпаки, передбачає їх розумне поєднання» [8, 5].

У процесі розгляду методів проблемного навчання М. Шкільник акцентував увагу на різних аспектах, серед них:

– способи створення проблемних ситуацій можуть бути різні:

1) завдання на утворення граматичних форм, уведення в текст певних слів, словоформ,

2) завдання, що вимагають нових стереотипних дій, усвідомлення того, що нові факти не вкладаються у вивчені правила, визначення, терміни,

3) запитання для обміну інформацією між учителем і учнями – інформативні, евристичні (передбачають умотивування наявності чи відсутності у мовних явищах певних ознак, з'ясування нових зв'язків, аналогій, відмінностей між новими явищами), проблемні (стимулюють учнів на пошуки невідомого);

– навчальна проблема, прийнята школярем, стає для нього проблемним завданням;

– розв'язання проблеми на уроці мови вимагає аналізу фактів, порівняння їх із попередніми знаннями, висунення гіпотез з боку учнів, використання інтуїтивного відчуття мовної норми;

– в умовах проблемно-розвивального навчання, на відміну від ілюстративно-пояснювального типу, більш поширеними є диференційовані форми занять з динамічними групами в класі та індивідуальні самостійні творчі роботи [8, 20–29]

Методичні концепції навчання граматики в нових умовах (Т. Донченко, К. Плиско, М. Пентилюк, О. Потапенко) [5, 81], пропонують розширити й доповнити класифікацію методів навчання мови за способом взаємодії вчителя та учнів новими ефективними методами, як-от:

Рис. 3. Методи навчання граматики в нових умовах (Т. Донченко, К. Плиско, М. Пентилюк, О. Потапенко)

На основі аналізу спеціальної методичної літератури, анкетування вчителів та учнів, учнівських творчих та наукових робіт ми дійшли висновку, що рівень ефективності формування самоосвітньої компетентності якісно підвищиться, якщо навчання передбачатиме:

– формування в учнів установки на безперервне удосконалення самоосвітньої діяльності шляхом систематичних конкретних прикладів впливу самоосвітньої компетентності на майбутній статус студента ВНЗ;

– створення ситуацій успіху та досягнення власної відповідальності учня за свою самоосвітню діяльність;

– використання різномірних вправ для формування окремих компонентів (діяльницького, когнітивного, компетентісного підходів);

– готувати старшокласників як суб'єктів освітнього процесу, який здатен осмислено і самостійно знаходити проблемні питання у вивченні синтаксису, ставити перед собою мету, організувати самостійну освітню діяльність, керувати нею, оцінює якість її результатів, використовувати одержані знання і вміння на практиці;

– використовувати в освітньому процесі інтеграцію класної й позакласної самостійної діяльності учнів; надавати перевагу системному, особистісно-орієнтованому, компетентісному підходам в навчальному процесі [2, 133].

Пропонуємо зразки різномірних вправ відповідно до згаданих методичних рекомендацій для ефективного формування самоосвітньої компетентності в учнів профільної школи під час вивчення синтаксису.

Просте ускладнене речення

– Комунікативний практикум

Як ви розумієте лінгвістичні терміни «просте речення», «складне речення»? Дайте визначення простого і складного речень для різних адресатів: молодшого школяра, п'ятикласника, екзаменатора з вищого навчального закладу.

– Запитай у класика

Доберіть з художньої літератури приклади, які б ілюстрували вживання розділових знаків при однорідних членах речення відповідно до поданих схем (див. рис. 1). Визначте, яку синтаксичну роль виконують ці члени речення.

– Творчість як стиль життя

Напишіть твір на вільну тему, добираючи речення (твір має складатися з п'яти речень відповідно до кількості схем), які б ілюстрували вживання розділових знаків при однорідних членах речення відповідно до поданих схем. Визначте, яку синтаксичну роль виконують ці члени речення.

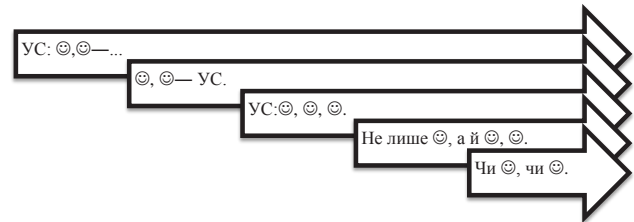

Рис. 1.

– Філософуй, щоб розум йшов обертом

Випишіть спочатку словосполучення з однорідними означеннями (між означеннями поставте коми), потім – з неоднорідними.

Знаний український поет, теплий весняний день, знічений розгублений хлопець, ніжна лагідна усмішка, привітний знайомий голос, довга зимова ніч, очманілий схарапуджений кінь, оброслий мохом важкий камінь, сонне занурене в темний місто, чиста холодна вода, втоптана звивиста стежка, згоднілий втомлений мандрівник, тонкий тендітний паросток, високі зелені тополі.

Ключ. З других букв перших слів вписаних словосполучень має скластися закінчення вислову: «Це жажливо важка робота –...(нічого не робити)!»

Як ви розумієте вислів? Усно висловіть вашу думку, послуговуючись у своєму мовленні однорідними членами речення. Слідкуйте за доцільністю використання засобів вираження однорідності (сполучниками сурядності, інтонацією).

– Запитай у класика

Випишіть із запропонованих художніх творів (на вибір) суцільний текст (до 200 слів). Визначте відсоткове співвідношення односкладних і двоскладних речень, а також частотність вживання односкладних речень різних типів. Визначте повні, неповні, поширені та непоширені речення.

Твори: В. Винниченко – «Момент», О. Гончар – роман «Собор», М. Хвильовий – «Я (Романтика)».

– Творча трансформація

Прочитай. Змініть будову тексту, використовуючи прості ускладнені та складні речення. Новий

текст запишіть. Як змінилися в новому тексті смислові акценти. Відповідь обґрунтуйте.

Вечоріло. Блакитне небо наче оперезалось широким рожевим поясом. Цвіли яблуні. Тихе повітря дихало чудовими пахощами. В осінньому промінні сонця грала дрібна мушва, і мигтіла перед очима. Гули хрущі та літали як кулі. Висипала на подвір'я дівтора та збудила тишу голосним криком і дзвінким сміхом. Гребнями йшла череда. Вона, здіймаючи куряву, ревла та мекала. Курява стелилась по гладкому, як дзеркало ставку і купалась у хвилях рожевого світла.

Високі кристалі верби зеленою банею нависли над вулицею. Стало темно та вогко. Від криниці дзюрчав струмок. Коло воріт молодиці чекали на череду. Смеркалось (За М. Коцюбинським).

– Поклик пера

Складіть і запишіть текст-інформацію про професію, яка вам подобається. Використайте односкладні, двоскладні, прості ускладнені та складні речення. Члени речення в односкладних реченнях підкресліть.

– Нумерологія!

I. Запишіть на окремому аркуші дату свого народження. (Виконайте невеличкий розрахунок.

Наприклад: 07.07.1997=0+7+0+7+1+9+9+7=40=4+0=4) Сума вашої дати народження і є номером варіанту для виконання вправи.

З поданої схеми оберіть ваш варіант та складіть речення у формі власного «авторського» афоризму. Накресліть схему речення, поясніть вживання розділових знаків (рис. 2).

II. Оберіть відповідно до вашого номеру варіанту афоризм I. Франка. Поміркуйте з приводу висловлених філософом думок. Свої міркування запишіть, члени речення підкресліть.

1-2. Як много важить слово, Одно сердечне, теплеє слівце!

3-4. Гумор – невідлучна прикмета кожного правдивого таланту.

5-6. Мій патріотизм – це не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо!

7-8. Добру науку приймай, хоч її від простого чуєш; злої ж на ум не бери, хоч би й святий говорив!

9. Не високо мудруй, але твердо держись, а хто правду лама, з тим ти сміло борись!

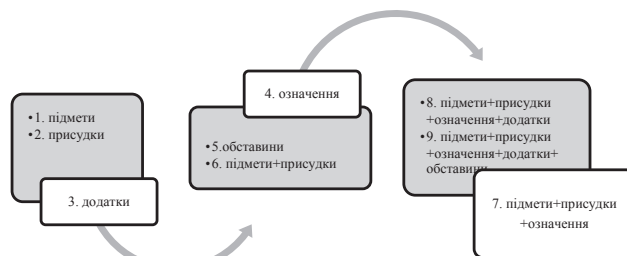

Рис. 2.

Висновки. Самоосвітня компетентність – це комплексна характеристика сучасного випускника, яка відображається в його готовності й здатності здійснювати ефективну самоосвітню діяльність в умовах безперервних змін сучасних суспільних й освітніх процесів.

Практика формування самоосвітньої компетентності ґрунтується на низці ефективних методичних умов. Основними методичними умовами, що сприяють належному рівню сформованості самоосвітньої компетентності під час вивчення синтаксису, є орієнтація на активну розумову діяльність учнів, їх зацікавленість у пізнанні нового, опора на мовний досвід, системність знань. В свою чергу наочність, алгоритмізація дидактичного матеріалу та відповідна система вправ сприятимуть цілеспрямованій роботі над формуванням у школярів лінгвістичного чуття та розуміння мовних одиниць.

Список літератури:

1. Болотон В. А., Сериков В. В. Компетентносная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотон, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
2. Бронникова Л. М. Из опыта реализации методической системы формирования компетенции самообразования у учащихся средней общеобразовательной школы / Л. М. Бронникова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2009. – № 102. – С. 129–134.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Медведев И. Ф. Принцип самообразования как методологическая основа самообразовательной компетентности / И. Ф. Медведев // Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. – Педагогические науки. 2010. – № 36. – С. 38–41.
5. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. вищих навч. закл. / О. І. Потапенко, Г. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська [та ін]; за ред. О. І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2006. – 332 с.
6. Сагітова Р. Р. Формирование самообразовательной компетенции студентов вуза в процессе изучения гуманитарных дисциплин: дис. ... канд. пед. наук. Казань, 2011. – 215 с.
7. Сергеевкова О. П. Вікова психологія / О. П. Сергеевкова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
8. Шкільник М. М. Проблемний підхід до вивчення частин мови: Посібник для вчителів / М. М. Шкільник. – К.: Рад. шк., 1986. – 136 с.
9. Ющук І. П. Українська мова. Вправи: Навч. Посібник / І. П. Ющук. – К.: Либідь, 2009. – 368 с.

Дикая Н.М.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

Огарь Ю.В.

Гуманитарный институт

Киевского университета имени Бориса Гринченко

ФОРМИРОВАНИЕ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧЕНИКОВ ПРОФИЛЬНОЙ ШКОЛЫ ПРИ ИЗУЧЕНИИ СИНТАКСИСА

Аннотация

В статье освещаются особенности процесса формирования самообразовательной компетентности в учащихся профильной школы при изучении синтаксиса. Осуществлён анализ самообразования как средства формирования самообразовательной компетентности – способности и готовности к самостоятельному выполнению упражнений на основе обобщения знаний по синтаксису в старшей школе. Подано методический комментарий для формирования самообразовательной компетентности в условиях модернизации образования в ключе системного, личностно-ориентированного, компетентностного подходов. Методические аспекты проиллюстрировано разноуровневыми заданиями и упражнениями.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная компетентность, профильная школа, синтаксис, компетентностный подход.

N.M.Dyka

Kyiv University named after Borys Grinchenko

Ohar Y.V.

Humanitarian Institute

Kyiv University named after Borys Grinchenko

FORMATION OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF STUDENTS OF PROFESSION-ORIENTED SCHOOLS STUDYING SYNTAX

Summary

The article discusses the features of the formation of self-educational competence of students in specialized schools in the study of syntax. The analysis of self-education as a means of formation of self-educational competence – the ability and willingness to carry out independent tasks based on a synthesis of knowledge of syntax acquired in high school is conducted. The authors provide methodological commentary for the formation of self-educational competence in conditions of modernization of education within system, student-centered, competence approach. Methodological aspects are demonstrated with the help of multilevel tasks and exercises.

Keywords: self-education, self-educational competence, profile school, syntax, competence approach.